

RAMPJAAR 1672

Het is op de avond van de 30ste juni 1672. Een bijzondere en enerverende dag was bijna ten einde. Maar laten we bij het begin beginnen.

's Morgens was de klopper op de deur van de Haagse pastorie gevallen en dominee Vollebregt had de deur opengemaakt.

'Goede morgen dominee', zei de man op de stoep.

'Ik wens U ook een bijzonder goede morgen', repliceerde de dominee, 'wat kan ik voor U doen?'

'Ik ben de bode van de Raadpensionaris, de heer Jan de Witt, en ik heb voor U een missive. De heer de Witt heeft mij opgedragen U deze te overhandigen en U te vragen of ik, nadat U kennis genomen hebt van de missive, tegelijkertijd een antwoord mee terug kan brengen.'

'Komt U binnen beste man, neem hier even plaats in de hal en ik zal kijken of ik doen kan wat U vraagt'.

De predikant ging naar zijn studeerkamer, verbrak het zegel van de brief en las dat de raadpensionaris hem even wilde spreken en of de dominee 's mid-dags even bij hem op bezoek kon komen. Hij schreef snel een antwoord dat hij de raadpensionaris 's middags zou bezoeken. Hij vouwde zoals gebruikelijk het papier in zessen, sloot het met een lakzegel en overhandigde het antwoord aan de bode.

Dat was hetgeen zich 's morgens afspeelde. 's Avonds aan zijn schrijftafel in zijn studeerkamer gezeten en bezig met een brief te schrijven, laat hij alles wat die dag gepasseerd is nog eens aan zijn geestesoog voorbijgaan. Het anders zo rumoerige huis lijkt wel uitgestorven en geen kinderstem is meer te horen. De brief die hij schrijft is aan zijn vrouw, die met de kinderen in Amsterdam verblijft. Maar waarom zijn zijn vrouw en kinderen in Amsterdam?

Voor de zoveelste keer is de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden weer slaags geraakt met de aartsrivalen, Engeland en Frankrijk en daardoor is in den Haag de spanning te snijden.

In 1668 hadden de Republiek der Verenigde Nederlanden, Engeland en Zweden de Triple Alliantie gesloten en de Nederlanders dachten daar goed aan gedaan te hebben. Maar dat viel tegen want de Engelsen speelden dubbel spel. Zij wilden de anti-Engelse Jan de Witt uitschakelen en daarvoor in de plaats Willem III aanstellen als hoofd van een vazalstaat van Engeland, die de Republiek dan zou worden. Frankrijk zou dan de beschikking krijgen over de Zuidelijke Nederlanden en wat steunpunten in Brabant en aan de mond van de Schelde. Engelsen en Fransen sloten met elkaar daartoe een geheim accoord. De bisschoppen van Munster en Keulen werden omgekocht en daardoor was de weg vrij om vanuit het Oosten aan te vallen. De omsingelingstaktiek was compleet en Jan de Witt slaagde er niet in het onheil af te wenden.

In april 1672 kwamen in den Haag de oorlogsverklaringen binnen en de oorlog was een feit. In mei trokken meer dan 100.000 Franse soldaten over onze grenzen het land binnen en op 21 juni stonden deze al voor de waterlinie. Iedereen die maar enigszins kon, trok naar het door de waterlinie beschermde Holland. De toestand was niet best en we kennen allemaal het bekende gezegde:

De regering was redeloos,

het volk was radeloos en

het land was reddeloos.

In de oorlogshandelingen hadden een aantal burgers aanleiding gevonden hun toevlucht in Amsterdam te zoeken. Men dacht daar veiliger te zijn dan in den Haag. Uit de brief blijkt dat anderen een tegenovergestelde mening hadden en de stad niet verlieten. Een legerofficier vertrouwde dat het allemaal wel mee zou vallen en raadde zijn vrouw aan rustig in den Haag te blijven. Wel hield men rekening met het feit dat, voor het geval de Franse troepen den Haag zouden bereiken, er geplunderd zou worden en daarom brachten zij hun kostbaarheden in veiligheid op '*verholene plaatsen*' - zoals in de brief staat - om het van plunderen te vrijwaren.

Erbare, Deughryke Juffrou
Gefina Haecke, wijron
van de Predikant Joannes
Vollenhove, logerende ten
huise van d' E. Hieronymus
Zweerts, Boek- en kunstver-
kooper, woonende op der Dam
Port.

's Amsterdam

Voor- en achterzijde van de brief 30 juni 1672 van
's Gravenhage naar Amsterdam met adres, stempel en lakzegel.

In de brief wordt het voor en tegen van de terugkeer uit Amsterdam besproken maar tenslotte is de eindconclusie dat de domineesvrouw en de kinderen voorlopig bij een bevriende relatie in Amsterdam moeten blijven.

Het is toch wel een heel vreemde ervaring als je zo'n intieme brief leest. Je voelt je eerst net een gluurder, maar na langzamerhand alle emoties opzij gezet te hebben, krijg je een indruk hoe zo'n gezin in een oorlogstoestand van 325 jaar geleden leefde. We lezen verder in de brief wat de predikant aan zijn vrouw schrijft over zijn bezoek aan de raadpensionaris en halen de volgende passage eruit.

' de Heer Raet-pensionaris, op heden van mij bezocht, op zijn Ed.

' verzoek, begon mij van 's land zaken wat te verhalen, maer een

*' ander quam er in, waerdoor die discours (gesprek red.) wierde
afgebroken.*

Hij vermeldt dus dat hij de raadpensionaris heeft bezocht zoals hij 's morgens had beloofd en dat was dus de bekende Jan de Witt. Het gesprek was helaas niet van lange duur omdat ze gestoord werden. Of er later nog een gesprek heeft plaatsgevonden weten we helaas niet en zullen we wel nooit te weten komen. Wat we wel weten is dat het giste in de Republiek en dat Jan de Witt de gebeten hond was. Drie weken later op 21 juli 1672 werd hij bij een moordaanslag vrij ernstig gewond. Zijn broer Cornelis werd vervolgd wegens een vermeend complot tegen Prins Willem III, die inmiddels door de Staten benoemd was toen de raadpensionaris Jan de Witt wegens zijn verwondingen nog te bed lag. Op 20 augustus was Jan de Witt op bezoek bij zijn broer Cornelis in de Gevangenpoort, waar hij opgesloten zat. Beiden werden naar buiten gesleurd en op gruwelijke wijze vermoord.

Jan de Witt was een veelzijdig en zeer bekwaam man. Behalve staatsman was hij de eerste verzekeringswiskundige. Toen de Staten geld wilden lenen stelde hij voor de terugbetaling door middel van een lijfrente te doen. Hij wordt daarom ook beschouwd als de uitvinder van de lijfrente. De moord op de gebroeders de Witt is altijd beschouwd als een zwarte bladzijde in de geschiedenis van de Republiek.

Het is echter wel een zeer bijzondere ervaring om 325 jaar later in 1997 een brief te lezen van iemand, die slechts korte tijd voor de moord op Cornelis en Jan de Witt bij de laatste op bezoek is geweest. Maar wij gaan nu verder met het bespreken van de brief. Laten we eens zien wat deze ons nog meer te vertellen heeft.

De adressering is interessant. De tekst toont ons iets van het respect waarmee de predikant zijn vrouw bejegende. De adressering luidt:

**Eerbare, deughtrijke Juffrouw Gesina Haecke,
huisvrouw van de predikant Joannes Vollenhove
logerende ten huise van d'E Hieronymus Zweerts,
Boek- en kunstverkoper, woonende op den Dam**

port

t' Amsterdam

Wij zijn niet gewend om de kwaliteiten van onze echtgenoten of partners op deze manier wereldkundig te maken maar de dominee deed dat in 1672 wel. Verder is ook het woordje '**port**' links onder op de brief bijzonder. Het betekent dat de brief ongefrankeerd verzonden is. De vraag rijst waarom laat een man, die de kwaliteiten van zijn vrouw zo prijst, haar het port betalen. Er is echter wel een goede verklaring voor. De kans van een goede aankomst van een brief was het grootst als de betaling van het port niet door de afzender maar door de ontvanger werd gedaan. Niet franco verzenden was daarom een redelijke waarborg voor een goede aankomst van een brief.

Verder is het opvallend dat het vervoer en de bezorging van de post ondanks de oorlogstoestand gewoon doorging. Maar ja, achter de Hollandse waterlinie voelde men zich veilig en naar later zal blijken terecht.

Het vervoer van de post van 's Gravenhage naar Amsterdam ging per bode. Omgekeerd van Amsterdam naar 's Gravenhage was er ook een bode. Halverwege de route ontmoeten de boden elkaar en werd de post gewisseld. De Haagse bode keerde naar 's Gravenhage terug met de brieven voor die stad en de Amsterdamse bode met de brieven met Amsterdamse bestemming. Het brievenvervoer was een stedelijk regaal en met de uitwisseling halverwege het traject was iedereen content.

De brieven werden bij aankomst in Amsterdam beport met 3 stuivers en kregen daarvoor een afdruk van het driestuiversstempel. Men had drie soorten stempels, voor brieven uit 's Gravenhage, Delft en Rotterdam telkens een ander exemplaar. In het stempel het Amsterdamse wapen met het cijfer 3 links en de letter S rechts daarvan, was daarboven een posthoorn met linten en koord aan een ring. Recht onder de ring tussen de koorden waren resp. de letters **H**, **D** of **R**. geplaatst. Al naar gelang uit welke stad de brief afkomstig was, werd het stempel met de desbetreffende letter gebruikt. Onze brief was uit 's Gravenhage afkomstig om daarom staat er de letter H tussen de koorden.

Hierboven een wat grotere en duidelijkere afdruk van het stempel met de **H** (van den Haag) tussen de koorden .

Dit soort stempels is in 1667 ingevoerd en heeft tot in de Franse tijd, begin 19e eeuw, dienst gedaan. De afstempeling op 30 juni 1672 is relatief vroeg in de gebruikperiode. Het was het eerste stempel dat in gebruik was genomen en volgens P.C. Korteweg zijn er in totaal een 15-tal verschillende exemplaren bekend .

Om het geschiedenisverhaal compleet te maken:

Michiel de Ruijter voorkwam een landing van de Fransen en Engelsen bij Kijkduin en hij bleef op zee de Fransen achtervolgen. In december 1673 kwam een verbond tot stand tussen Habsburg, Spanje, Lotharingen en de Republiek. Het verbond was een poging om Frankrijk, dat nogal imperialistische aspiraties had, te isoleren. Van een oorlog te velde was ondertussen geen sprake meer. De waterlinie was voor de Fransen een te groot obstakel. Zij trokken tenslotte onverrichterzake terug naar de Zuidelijke Nederlanden. De 3e Engelse oorlog eindigde in 1674 in Westminster, waar de vrede werd gesloten.

A. Bosman

Geraadpleegde literatuur:

Onze vaderlandse geschiedenis

Klaas Jansma en Meindert Schoor.

300 jaar postmerken van Nederland P.C. Korteweg.